

De beatrevolutie van The Madd
Kunst 17

Culinair loopt de BBC voorop
Media 22

Voorkant

Schrijven gaat vanzelf

Martin Bril
Gambetta

Ad Bok bedacht twintig jaar geleden een computerprogramma om kinderen te leren hoe je een tekst schrijft. Bok liet het plan tien jaar rijpen, inmiddels gebruiken 43 scholen zijn methode. Zelfs de leerlingen zijn enthousiast. Door Robin Gerrits

Kinderen van groep 8 van de Rehoboth-school in Capelle aan den IJssel aan het werk met het schrijfprogramma Tiopovo. Foto's Martijn Beekman / de Volkskrant

Jongens, kijk vooral af! In het moderne computerlokaal van de Rehoboth-school in Capelle aan den IJssel gebiedt meester Johan van Dijk zijn leerlingen over te schrijven. 'Er staan prachtige voorbeelden klaar en die kun je zo kopiëren. Alkijken mag hier. En trouwens: we hebben alles geleerd door af te kijken.'

De kinderen van groep 8 zijn noest aan het werk. Ze gebruiken het schrijfprogramma Tiopovo (Taalonderwijs in Ontwikkeling, Primair Onderwijs Voortgezet Onderwijs). Maryliën Dijkgraaf (11) schrijft aan haar verhaal 'Waarom roken mensen?'. Ze heeft al een heel stuk staan. 'Ik koos dit onderwerp, omdat ik het zelf ook heel slecht vind', zegt ze, en tikt verder: 'Veel kinderen denken nu: ik ga later nooit roken.' Ineens floept een rood balkje onder in haar scherm, een 'surpriseopdracht' van Tiopovo. Allereerst moet ze haar tekst in twee alinea's verdelen, dan moet ze binnen een minuut een zin met het woord 'geur' optikken. Ze gaat direct aan de slag: 'Ze worden gek van die geur.' Het balkje wordt groen en ze kan weer door.

Meester Johan van Dijk raakte vier jaar geleden bij Tiopovo betrokken, toen het nog in ontwikkeling was. Samen met collega's bezocht hij de bijeenkomsten waarop het programma samen met uitvinder Ad Bok werd ontwikkeld en verrijd. 'Van het idee erachter, over hoe kinderen leren, raakte ik meteen enthousiast.'

Inmiddels verovert Tiopovo Nederland. Tot dit schooljaar was de Rehoboth-school een van de drie pilots, maar inmiddels hebben 43 scholen (5 basis- en 32 middelbare scholen, 6 pabo's) het officieel aangekocht. Nog eens 15 scholen gaan de komende maanden ermee werken.

In Capelle is het voor de leerlingen van groep 7 en 8, maar hetzelfde programma wordt gebruikt tot en met 6-vvo. Zo'n brede doelgroep brengt met zich mee dat het taalgebruik voor de jongste leerlingen soms uitleg behoeft. Van Dijk tegen de klas: 'Jongens, jullie lezen regelmatig over 'zwakke' en 'sterke' werkwoorden. Daarmee wordt bedoeld wat wij veranderlijke of onveranderlijke werkwoorden noemen. De verleden tijd van lopen is liep, dus dat is een sterk werkwoord. Heten krijgt heette, dus dat is een zwak werkwoord.' Zo, dat taallesje is meteen even meegepikt.

Bovendien draagt Tiopovo bij aan de woordenschat, zegt juf Jacobien van Dijk-Deelen. Zij begint binnenvoort met haar groep 7, maar nu al heeft ze een hoogbegaafde leerling die ermee werkt. 'Ze vindt het schitterend, omdat het haar eindelijk oit-daagt. Normaal krijg je nooit zoveel commentaar op je schrijven, maar dit is zo rijk. Een uniek programma.'

Neerlandicus Ad Bok (1942) heeft met Tiopovo een schrijfmethodewil maken die de kinderen kunt. Een manier die zo uitdagend is dat kinderen niet anders kunnen dan hier hun vaardigheden vergroten om te toegankelijk, goedlopend stuk te formuleren. Fors vergroten zelfs.

Ad Bok ontwikkelde Taalonderwijs in Ontwikkeling in zijn kantoor aan huis in Rosmalen. Twintig jaar geleden werd het idee geboren, maar Bok wachtte tien jaar voordat hij het serieus oppakte. Hij leerde programmeren en begon in 1998 met het schrijven van het computerprogramma. Educatieve uitgeverij zag er zes jaar geleden nog niets in, dus stak hij zelf 4000 manuren in ontwikkeling en marketing.

De logische basis van de methode is oefenen, zegt Bok. Gevoel kilometers maken. Net als bij lopen en praten. In de dagelijkse onderwijspraktijk is dat voor schrijven eenvoudigweg niet haalbaar. Geen docent slaagt erin de 25 aan hem toevertrouwd kinderen meer dan drie keer per jaar een tekst te laten schrijven die hij dan achteraf beoordeelt. Voor individuele nabespreking is eigenlijk geen tijd, en de vraag is hoeveel leerlingen de moeite nemen om de met rood gekrabbelde opmerkingen ter harte te nemen. 'Drie keer schrijf oefening per jaar is niet zoiets als drie keer tennisles', zegt Ad Bok. 'Na dat jaar kun je echt niet tennissen. Je moet het dus veel vaker doen, en dat kan alleen met behulp van de computer.'

Bok zag de laatste decenia hoe scholieren 'groter en wereldwijzer werden. 'Ogenschijnlijk eerder volwassen', zegt Bok, 'maar ze kunnen geen zin meer goed formuleren.' Schuld-

bewust erkent hij in de jaren zeventig in dienst bij de Stichting Leerplanontwikkeling te hebben bijgedragen aan het terugdringen van grammatica uit de lessen Nederlands. 'Wij waren toen oprecht van mening dat taalbeheersing belangrijker was dan grammatica en spelling. Voortschrijdend inzicht leidt inmiddels tot het besef dat je grammatica niet kunt missen.'

Bok is ervan overtuigd dat bijna al het onderwijs verkeerd focust. 'Het is te zeer gericht op wat ik de systeemontwikkeling bij het kind noem. Neem de eerste taalverwerving. Een kind dat leert spreken, brabbelt voortdurend met zijn ouders. Moeder en vader wisselen informatie met hem uit. Het kind gebruikt gebrekkige taal, maar de ouder begrijpt de inhoud en gaat daarop in. Intussen leert het kind op het systeemniveau daarónder hoe je wél moet formuleren, zonder dat dat expliciet wordt verteld.'

Dus zegt een kind bijvoorbeeld: ik heb gevald, de impliciet onderwezen vervoegingsregels toepassend, met een foutte uitkomst. 'Het onderwijs probeert te veel dat systeemleren te sturen. Je moet het hebben over de inhoud, en dan de systeemontwikkeling laten ontstaan.'

Om deze manier van leren na te bootsen, schreef Bok een computerprogramma dat kinderen, terwijl ze schrijven helpt met honderden adviezen. Heb je hieraan gedacht? Wil je dat overwegen? Als je het beter, spannender of beknopter wilt maken, zou je dat zo en zo kunnen doen. 'Dus de methode werkt niet met feedback, maar als het ware met feedback forward', zegt Bok met pretoogjes.

De leerling doet het zelf. Juist daarom is van belang dat de leraar zo weinig mogelijk ingrijpt. Een leraar met de handen op de rug, noemt Bok dat. 'Het kind moet een eigen tekst maken en daar zijn hart en ziel in stoppen. Het programma geeft vervolgens prikkels om die tekst te verbeteren.'

In de klas van meester Van Dijk zijn de kinderen enthousiast. Een fors deel van hen werkt zelfs thuis aan de opdrachten. Dat kan gemakkelijk doordat Tiopovo webbased is: via het internet aangesloten op de centrale computer in Rosmalen.

'Ik denk wel dat ik er makkelijker van ga schrijven', zegt Dorenda de Raaf (11). 'Ik vind het begin vaak heel lastig, maar dan kun je ergens op klikken, en dan krijg je allemaal ideeetjes waarmee je vooruit kunt. In een schrift moet je alles zelf bedenken.'

Ook haar klasgenoot en neef Robert de Raaf (11) heeft er veel aan. 'Je krijgt hier allemaal goede tips in het scherm over hoe je een tekst kunt opbouwen, en wat je kunt gebruiken om het beter te maken.' Hij gebruikte een verbasterd spreekwoord uit de categorie humor en een tip over tijdschik. 'Zo kom je ineens op een idee, en dan denk je: ja, dát ga ik doen.' Zo is het precies bedoeld: de kinderen steeds weer over drempeltjes helpen door ze handvatten te geven om vooruit te komen.

Inmiddels heeft Wolters-Noordhoff serieuze belangstelling om het programma over te nemen. Gerard Schoonderwoerd, uitgever primair onderwijs: 'Ik heb meermalen met Ad

Neerlandicus Ad Bok

Bok gesproken en ben erg onder de indruk. Tot nu toe bestaat er helemaal niets dat hier op lijkt. Het is een leerprogramma dat zo enorm is, dat je bijna niet kunt voorstellen dat het door één man is gemaakt.'

Het biedt een enorme vooruitgang ten opzichte van de huidige methodes, zegt Schoonderwoerd. Daarin moet je in maand x een schrijfopdracht maken waarbij extra wordt gelet op de inleiding, en in maand y komt er nieuwe met een ander aandachtspunt. 'Hier zit al die feedback permanent bereikbaar in. Het is een soort ingebouwde leerkracht die altijd met raad en daad ter beschikking staat.'

Er is eigenlijk maar één nadeel, zegt docent Johan van Dijk van de Rehoboth-school: er zijn nog veel computerproblemen. 'Het afgelopen uur raakten vijf kinderen hun tekst kwijt. Of dat nou aan hen ligt of aan een verstoring op de lijn, ik weet het niet. Maar het kost veel tijd die je eigenlijk wilt gebruiken voor begeleiding. En het demotiveert de kinderen.'

Toch is Van Dijk in het algemeen positief. Het kan niet anders of leerlingen leren hier beter van schrijven dan met conventionele methodes. 'Ten eerste schrijven ze nu veel meer stukken, tot misschien wel drie tot vier keer zoveel', zegt Van Dijk. 'Bovendien, hoe ging dat vroeger: je kreeg een opstel terug, met een 8 en 'prima gedaan' erop. Wat leer je daarvan? Het oneindig aantal adviezen hierin brengt iedereen op een hoger niveau.' Hij ziet duidelijk progressie. 'De teksten worden langer en beter.'

Toch is het moeilijk de opbrengst te objectiveren, zegt Ad Bok. 'Maar de docenten die er nu een jaar mee hebben gewerkt, zijn enthousiast. Komend jaar wordt onderzoek gedaan naar de resultaten.' Of de kinderen ook daadwerkelijk veertig teksten in een jaar schrijven, zoals de bedoeling is, weet hij niet. 'Maar ook de luie lamzak die er maar tien maakt, schrijft al drie keer zo veel als normaal.'

Terwijl TiO-a (het huidige programma) steeds breder wordt ingevoerd en moet leiden tot een vlotte hand van schrijven, werkt Bok met negen vrijwilligers aan TiO-b: het schrijven van een betoog of scriptie. Mogelijk volgt dat nog een op grammatica gericht TiO-c. En daarna? Bok: 'Een TiO-wiskunde of natuurkunde, dat zou mooi zijn.'

Info: TiO@bveo.nl

Rode balk moet groen worden

Wie inlogt op de website van Tiopovo, krijgt een sober begin-scherm te zien, met links een leeg veld om de tekst in te tikken, rechts een venster waarin alle adviezen kunnen worden geopend, en onderin de balken die aangeven in welke fase de leerling zit: schrijven, verbeteren of verzorgen. Bij elke fase moeten drie tips worden gebruikt om verder te kunnen. De voortgang is te zien aan rode balkjes die steeds groener worden.

Eerst kiest de leerling een onderwerp uit een brede lijst van 250 thema's op verschillende abstractie-niveaus, van 'zelfportret' tot 'privacy of algemeen belang'. Na het schrijven van de ruwe tekst volgt de verbetering. Met behulp van honderden adviezen kan de schrijver zijn tekst helderder, boeiender, stijlvoller of doordachter maken. In de verzorgingsfase kan hij zijn tekst op spelling, werkwoorden, interpunctie et cetera corrigeren, waarbij allerlei taalregels nog eens worden uitgelegd. Een opdracht die klaar is, komt in het jaarboek, waar hij niet meer verbeterd kan worden. Zo is achteraf de progressie te zien.

Wie dan ook; ik benijdde de vrouw. Hij zat met een bijna mannelijke inzet, anders kan ik het niet omschrijven. Forse hapten, hoge snelheid, doeltreffend gebruik van het brood om het bord mee schoon te maken, af en toe een slok wijn en peinzend naar buiten staren - een vrouw die wist wat eten was. Duidelijk andere koek dan verveeld wat rondprikken in een salade en soms een blik op het mobieltje werpen.

We waren tegelijk klaar, kregen tegelijk onze rekening en stonden bijna tegelijk buiten. Ik hield de deur van de bistro voor haar open. De vrouw keek me even aan, glimlachte en haastte zich toen weg. De linzen en de worst die ze had gegeten, was ze al vergeten. Maar haar tred was krachtig, en duidelijk. Helemaal in de geest van de grote Gambetta verderop.

Ik zat in bistro Gambetta aan het Place de Gambetta in Cahors. Gambetta, een politicus die in 1870 het door de Duitsers belegerde Parijs per luchtballon ontvluchtte om elders in het land een leger op de been te brengen dat de hoofdstad zou kunnen bevrijden (het eerste lukte wel, het tweede faalde), is zo'n man naar wie in heel Frankrijk straten, parkeergarages en pleinen zijn vernoemd. Maar nergens heeft hij zo'n groot plein als in zijn geboortestad, al is het tegenwoordig een bouwput, nou ja, een archeologische locatie: onder het plein graven ze naar de middeleeuwse restanten van Cahors.

Het standbeeld van Gambetta is van zijn sokkel gehaald en op een steiger naast de bouwput gezet. Vandaar staart hij als altijd nog even woest de toekomst in, een kanon aan zijn zijde. Maar als er straks een complete, middeleeuwse stad onder zijn plein blijkt te liggen, zullen ze hem toch elders in de stad een plein moeten geven. Wat dat betreft, ziet er somber uit voor de oude held met de woeste baard. Goed.

Nog even over de ballonvaart. Er waren tijdens die belegering van Parijs heel wat experimenten mee. Zo overwoog men ballonnen te laten voorttrekken door adelaars, desnoods door een zwerm duiven. Het punt was namelijk dat er geen eten meer was in Parijs. Er moesten kamelen door de lucht worden aangevoerd, er was melk nodig voor de zuigelingen. Maar uiteindelijk kwam er niets van en gaf de stad zich uitgehongerd over aan Bismarck en zijn keizer. Daarna brak een burgeroorlog uit die de stad nog verder aan de rand van de afgrond bracht.

Hieraan zat ik te denken toen een jonge, blonde vrouw de bistro binnen kwam waaien; zij had zo'n gestalte waarmee een zuchtje wind wel raad weet. Ze nam plaats aan een tafeltje bij het raam, haalde *Le Rouge et Le Noir* van Stendhal uit haar tas, bestelde de dagschotel en begon te lezen. Nergens anders zie je zoveel mensen in het openbaar achteloos een klassieke roman openslaan als in Frankrijk.

Na een tijdje kwam haar bestelling: een bord linzen met worst en een *pichet* rode wijn. Ze schoof Stendhal terzijde en begon haastig te eten. Een blonde vrouw met een bord linzen, het ontroerde me op een vreemde manier. Zelf had ik verzuimd de linzen te bestellen en daarvan had ik nu spijt. Sinds ik kennis heb van Kain die zijn broer Abel om een kom linzensoep de schedel insloeg, ben ik dol op linzen. Maar hier had ik ze niet besteld, omdat ik ze daags tevoren al had gegeten. Te veel linzen zijn niet goed voor een mens. En dat geldt niet alleen voor linzen.

Hoe dan ook; ik benijdde de vrouw. Zij zat met een bijna mannelijke inzet, anders kan ik het niet omschrijven. Forse hapten, hoge snelheid, doeltreffend gebruik van het brood om het bord mee schoon te maken, af en toe een slok wijn en peinzend naar buiten staren - een vrouw die wist wat eten was. Duidelijk andere koek dan verveeld wat rondprikken in een salade en soms een blik op het mobieltje werpen.

We waren tegelijk klaar, kregen tegelijk onze rekening en stonden bijna tegelijk buiten. Ik hield de deur van de bistro voor haar open. De vrouw keek me even aan, glimlachte en haastte zich toen weg. De linzen en de worst die ze had gegeten, was ze al vergeten. Maar haar tred was krachtig, en duidelijk. Helemaal in de geest van de grote Gambetta verderop.

Vrijplaats
Vrouwkje schrijft

Dierenambulance

De kinderen die aan het eind van de galerij wonen staan voor mijn deur. Ik moet meekomen, want er is een ongeluk gebeurd.

In mijn pyjama loop ik mee naar het trappenhuis. Een grijze kat ligt onhandig gedrapeerd in het fietsgultje. Hij blaast.

Van hun moeder moeten de kinderen, ondanks de gewonde kat, gewoon naar school. Zelf moet moeder ook weg en ze wil geen vieze kat in huis.

Dus moet ik de kat meemen. Mijn eigen kat vindt de nieuwe kat ook maar vies. Ze sprint naar boven als hij met twee pootjes opgetrokken naar de woonkamer hinkelt, en daar bij de kachel gaat liggen.

Ik bel de dierenambulante. Een voice-mail zegt dat de dierenambulance momenteel niet beschikbaar is.

Twee uur en vier telefoontjes later neemt een man op: 'JA!?' Ik leg uit dat er een gewonde kat in mijn huis ligt, die niet van mij is.

De man zegt dat ze daar niet aan kunnen beginnen. 'Waarom', vraag ik hem. Er volgt een lang en steeds luider verhaal over mensen die hun kat proberen te lozen. Ik werp tegen dat ik niet zo ben, dat ik deze kat juist heel ontmoet, dat hij eruitziet alsof hij is aangeregen, en dat daar de dierenambulance toch voor is.

De man zegt dat hij zich niets laat opdragen: 'Ik vertrouw u voor geen cent.' Ik antwoord dat ik niet zeker weet of ik hem wel een gewonde kat toe durf te vertrouwen.

Hij hangt op. Zowel boven als beneden aan de trap staat een blazende kat.

Vrijplaats wordt deze week verzorgd door Vrouwkje Tuinman (1974), journaliste, die twee dichtbundels schreef en nu werkt aan haar tweede roman.